

Åtgärdsprogram mot antiziganism

Förord

Rasismen har ingen plats i vårt samhälle. Det skriver de flesta under på. Men alltjämt vittnar människor om att de utsätts för diskriminering, hot eller våld på grund av sitt utseende eller ursprung.

Rasismen tar sig olika uttryck och olika former. För vissa riktas den mot deras hudfärg. För andra är det deras namn, kulturella eller religiösa uttryck – en kolt, en kippa eller en slöja.

I grund och botten handlar det om samma sak. Att människor döms på grund av utseende och ursprung. Det splittrar vårt samhälle.

Sverige har i dag flera utmaningar. Den omfattande segregationen är en av de främsta av dessa utmaningar.

När människor utsätts för rasism och diskriminering ökar klyftorna, polariseringen och segregationen. Människor stängs ute från de möjligheter som ska vara tillgängliga för alla. Barn och unga som får utstå rasism, mobbning och diskriminering under sin uppväxt drabbas inte bara under barndomen, utan för resten av livet.

Detta är oacceptabelt. Jämlikheten måste öka. Segregationen ska brytas. Rasismen ska bekämpas.

De åtgärdsprogram som nu presenteras realiserar det löfte som regeringen gav vid Malmö internationella forum för hägkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism hösten 2021. Då åtog sig regeringen att ta fram åtgärdsprogram mot afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer.

Vi ska bygga ett samhälle där alla kan leva sina liv fullt ut. Där ingen lämnas bakom, utsätts för rasism eller diskrimineras. Dessa program kommer vara viktiga steg mot att nå det målet.

Jeanette Gustafsdotter, kulturminister

Johan Danielsson, bostadsminister och biträdande arbetsmarknadsminister

Åtgärdsprogram mot antiziganism

Rasism har ingen plats i vårt samhälle. Rasism leder till diskriminering, ojämlikhet, segregation och till att människor riskerar att hamna utanför samhällsgemenskapen. De senaste åren har många insatser genomförts för att förebygga och motverka rasism, bl.a. inom ramen för den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, som beslutades 2016. Planen är regeringens verktyg för att förebygga och motverka rasism och polarisering i samhället. I planen adresseras rasism i stort såväl som olika former av rasism, nämligen afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer.

Hösten 2021 inleddes arbetet med särskilda åtgärdsprogram mot olika former av rasism som ett av flera åtaganden av Sverige i samband med Remember – ReAct, Malmö internationella forum för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism.

Åtgärdsprogrammen syftar till att komplettera den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott och innehåller såväl åtgärder som syftar till att synliggöra och motverka respektive form av rasism som åtgärder som syftar till att generellt motverka rasism. Åtgärdsprogrammen utgår från fyra av de strategiska områden som anges i planen; Mer kunskap, utbildning och forskning, Förstärkt förebyggande arbete på nätet, Ett mer aktivt rättsväsende och Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog. Arbetet kommer att följas upp inom planens nuvarande strukturer i enlighet med planens femte strategiska område, Förbättrad samordning och uppföljning.

Åtgärdsprogrammen har tagits fram med utgångspunkt i dialoger med företrädare för det civila samhället, rapporter om förekomsten av rasism och hatbrott i Sverige och rekommendationer från regionala och internationella människorättsorgan. De innebär även en höjd ambitionsnivå i arbetet mot olika former av rasism som ligger i linje med EU:s handlingsplan mot rasism 2022–2025.

Åtgärdsprogrammet mot antiziganism innehåller åtgärder för perioden 2022–2024. En heltäckande bild av regeringens arbete på området ryms inte inom ramen för åtgärdsprogrammet. Däremot utgör det tillsammans med den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott en gemensam grund för regeringens fortsatta arbete mot antiziganism.

Begreppen rasism och antiziganism

Begreppen rasism och antiziganism är föremål för ständig utveckling och diskussion. Regeringen utgår i åtgärdsprogrammet från de definitioner som anges i den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Med rasism avser regeringen uppfattningar om att människor på grund av föreställningar om ras, nationellt, kulturellt eller etniskt ursprung, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra och att de därmed kan eller bör behandlas på olika sätt. I planen används även

begreppet strukturell rasism i betydelsen att rasistiska handlingar inte alltid baseras på en individs politiska övertygelse utan kan ske omedvetet. Det innebär att rasism, i olika former, finns som en del av samhällets strukturer.

Begreppet antiziganism används i planen i betydelsen ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot romer. Sverige står även bakom IHRA:s (International Holocaust Remembrance Alliance) icke-rättsligt bindande arbetsdefinition av antiziganism och den lista med exempel som kan tjäna som vägledande, beroende på sammanhang. Enligt denna definition är antiziganism ”såväl enskilda yttringar och handlingar som institutionella policyer och praxis som innebär marginalisering, utestängning, fysiskt våld, nedvärdering av romska kulturer och livsstilar och hatspråk riktat mot romer samt andra enskilda och grupper som under nazitiden blev, och än i dag blir, sedda, stigmatiserade och förföljda som ”zigenare”. Detta leder till att romer behandlas som en främmande grupp och förknippas med en rad olika nedsättande stereotyper och förvrängda föreställningar som utgör en särskild form av rasism”.

Strategiskt område Mer kunskap, utbildning och forskning – behov och åtgärder

Kunskapen om antiziganismen i historien och i dag, och hur den systematiska diskrimineringen har bidragit till ojämlika livsvillkor för romer än i dag, behöver öka. Romer har en särställning som en av Sveriges fem nationella minoriteter. Enligt Forum för levande historias rapport ”Minoritet i historien” (2021) är allmänhetens kännedom om romer och övriga nationella minoriteter fortfarande låg, trots deras långvariga historiska närvaro i Sverige. Även om IHRA:s arbetsdefinition av antiziganism inte är rättsligt bindande kan den fungera som ett viktigt verktyg i arbetet med att identifiera och uppmärksamma olika uttryck för antiziganism.

Att vara synlig i sin romska identitet, t.ex. genom sin klädsel eller namn, kan innebära en särskild utsatthet. Företrädare för romska organisationer har bl.a. lyft fram att de upplever att det kan förekomma strukturell rasism i kontakter med olika offentliga verksamheter och efterfrågar insatser för att motverka detta.

Forum för levande historia har en central roll i arbetet med att öka kunskapen om antiziganism i samhället. Myndigheten genomför en stor utbildningsinsats om olika former av rasism i historien och i dag. En viktig del i det arbetet handlar om att erbjuda utbildningar riktade till skolpersonal och andra offentliganställda med fokus på att kvalitetssäkra offentliga verksamheters bemötande av allmänheten genom arbete mot rasism.

Inom ramen för minoritetspolitik och arbetet med romsk inkludering genomför Länsstyrelsen i Stockholm och andra myndigheter insatser som bidrar till att motverka antiziganism genom att bl.a. öka kunskapen om romsk historia, romers nuvarande livsvillkor respektive ställning som nationell minoritet.

Med anledning av Malmö internationella forum för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism (Malmöforum) genomförde Forum för levande historia en nationell satsning med särskilda utbildningsinsatser om Förintelsen, antisemitism, antiziganism och andra former av rasism. Folkmordet på romer kommer även att uppmärksammas i Sveriges museum om Förintelsen som inrättas den 1 juli 2022.

Särskild forskningsinsats om Förintelsen

- Vetenskapsrådet ska genomföra en särskild forskningsinsats med utgångspunkt i sitt tidigare redovisade uppdrag att kartlägga och ta fram rekommendationer gällande forskning om Förintelsen och antisemitism samt andra gruppers utsatthet i samband med Förintelsen inklusive romer och antiziganism. Syftet är att långsiktigt stärka det aktuella forskningsfältet.

Sverige ordförande i IHRA

- Sverige har åtagit sig att under ett år vara ordförande i IHRA fr.o.m. den 1 mars 2022 till den 28 februari 2023. En prioritering under ordförandeskapet är att följa upp de åtaganden som presenterades på Malmöforum hösten 2021. Bekämpande av antiziganism och antisemitism är en viktig del av ordförandeskapets prioriteringar. Ett antal aktiviteter på temat antiziganism ska genomföras, bl.a. en internationell konferens om forskning rörande folkmordet på romer och antiziganism i historien.

Kunskapshöjande insatser om olika former av rasism

- Forum för levande historia ska under 2022–2024 förstärka arbetet med att genomföra kunskapshöjande insatser om olika former av rasism, däribland antiziganism. I uppdraget ingår att ta fram eller utveckla stödmaterial om olika former av rasism och genomföra fortbildningsinsatser.

Utveckla och sprida metodstöd för arbete mot rasism

- Forum för levande historia ska under 2022–2024 utveckla och sprida ett metodmaterial om arbete mot rasism för att kvalitetssäkra offentliga verksamheters bemötande av allmänheten. Myndigheten ska även erbjuda möjligheter till kunskaps- och erfarenhetsutbyte för dessa målgrupper för att ge ett långsiktigt och effektivt stöd i arbetet med att motverka rasism och liknande former av fientlighet i offentlig verksamhet.

Ta fram, utveckla och sprida kunskapsstöd för att motverka rasism i hälso- och sjukvården

- Socialstyrelsen ska ta fram, utveckla och sprida kunskapsstöd för att motverka förekomsten av rasism och främja allas lika rättigheter och möjligheter inom hälso- och sjukvården och bidra till en jämlik vård. Kunskapsstödet ska spridas till de som arbetar inom hälso- och sjukvården för att ge stöd i deras bemötande av patienter och närstående. Kunskapsstödet ska vara målgruppsanpassat och utformas så att det kan omsättas och förankras i hälso- och sjukvårdspersonalens vardagliga arbete.

Diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder

- Diskrimineringsombudsmannen ska utifrån anmälningar om diskriminering fördjupa kunskapen om diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder och belysa frågor som har att göra med intersektionalitet, dvs. hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra.

Arbetsrelaterad stress bland vissa utsatta grupper

- Myndigheten för arbetsmiljökunskap ska inhämta och sammanställa kunskap om samband mellan vissa gruppers utsatthet och arbetsrelaterad stress. Ett särskilt fokus ska vara kunskap om arbetsmiljö och vilken betydelse utsatthet till följd av etnisk tillhörighet, hudfärg och religion eller annan trosuppfattning kan ha för individens hälsa. Kunskapssammanställningen ska spridas så att den kan utgöra ett stöd för arbetsgivare, skyddsombud och andra förtroendevalda på arbetsplatser.

Fortsatta medel för nationellt forskningsprogram om rasism

- Vetenskapsrådet ska i samråd med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) fortsätta utlysa medel för ett nationellt forskningsprogram om rasism som omfattar 20 miljoner kronor per år.

Barns och ungas utsatthet för antiziganism

Många romska barn och unga drabbas av de fördomar som finns om romer i samhället. Av Länsstyrelsen i Stockholms läns studie ”Stolt men ofta otrygg. En undersökning om unga romers upplevelser av trygghet och tillgång till sina rättigheter” (2021) och

Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) framgår att antiziganism och andra former av rasism utgör en del av barns och ungas vardag, särskilt i skolan och på nätet. Samtidigt som unga romer ofta uttrycker en stolthet över sin romska identitet känner många en otrygghet kopplad till den och undviker att prata om att de är romer.

Företrädare för romska organisationer har påtalat risken för att barn tar till sig eller anammar nedvärderande uttryck om romer eftersom de sällan träffar romer som är öppna med sin romska identitet. Organisationerna har lyft fram behovet av insatser för att öka kunskapen om antiziganism i skolan och att arbeta mot stereotyper av romer genom bl.a. förebilder.

Genom skolan utbildas barn och unga om grundläggande demokratiska värden och mänskliga rättigheter. En revidering av läroplanen som börjar gälla hösten 2022 synliggör begreppet rasism samt anger att rasism ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser. Det är viktigt att det finns verktyg för att motverka antiziganism och andra former av rasism i hela skolan och att de insatser som görs möter lärares och elevers behov på bästa sätt. I det arbetet är både Forum för levande historier och Skolverkets arbete centralt.

Insatser mot antiziganism i skolan

- Forum för levande historia ska kartlägga kunskapen om och föreslå insatser för att motverka antiziganism i grundskolan och gymnasiet. I uppdraget ingår att undersöka vilken kunskap elever och lärare har om romers historia i Sverige och om romers utsatthet för antiziganism, varifrån elever och lärare inhämtar kunskap om romers situation i historien och i nutid, och lämna förslag på insatser om hur kunskapsnivån kan höjas inom skolväsendet för att motverka antiziganism. Myndigheten ska även undersöka om skolmaterialet ”Antiziganismen i Sverige” bör revideras.

Uppdrag att involvera unga romer i arbetet med att förebygga och motverka antiziganism

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka antiziganism. I arbetet ska ingå att stärka förutsättningarna för unga romer att själva genomföra insatser som kan bidra till ökad synlighet och kunskap om unga romer och unga romers utsatthet för antiziganism.

Demokratistärkande insatser för att motverka rasism i skolan

- Statens skolverk ska under 2022 och 2023 tillsammans med Forum för levande historia utveckla ett verktyg för ett systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i bland annat skolväsendet för att motverka olika former av rasism, däribland antiziganism.

Ökad kunskap hos barn om rasism och rättigheter

- Barnombudsmannen ska genomföra kunskapshöjande insatser om rasism utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter för att stärka barns och ungas förmåga att själva ta tillvara sina rättigheter. I uppdraget ingår att vidareutveckla webbplatsen Mina Rättigheter.

Stöd- och informationsmaterial om att samtala med barn om rasism

- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska se över, inhämta och sammanställa kunskap i stöd- och informationsmaterial om hur vuxna kan prata med barn och unga om rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Kunskapsammanställningen ska spridas så att den kommer till användning i praktiken och kan utgöra ett stöd för främst vårdnadshavare, men även för personal i myndigheter, kommuner och regioner.

Ökad kunskap om vart elever och vårdnadshavare kan vända sig när någon blivit utsatt för diskriminering eller kränkande behandling

- Diskrimineringsombudsmannen ska, i samverkan med Barn- och elevombudet vid Statens skolinspektion, genomföra särskilda informationsinsatser om vart barn, elever och vårdnadshavare kan vända sig när någon blivit utsatt för diskriminering eller kränkande behandling i skolan.

Strategiskt område Förstärkt förebyggande arbete på nätet – behov och åtgärder

Enligt rapporten ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) från Barnombudsmannen är internet en av de vanligaste arenorna där barn utsätts för eller upplever rasism. Enligt rapporten ”Utsatt på internet” (Statens medieråd, 2020) visar forskningen att det finns en tendens att vissa grupper löper större risk för att bli utsatta för nätmobbning än andra, t.ex. unga med en annan etnicitet än majoriteten där man bor.

Statens medieråd och organisationer i civilsamhället har bidragit med kunskap och pedagogiska material för att öka medvetenheten om hur text, bilder och symboler på nätet kan befästa rasistiska idéer. Ytterligare kartläggningar och analyser behöver tas fram för att kunna göra verktyg och insatser för att förebygga antiziganism och andra former av rasism mer träffsäkra.

Kartläggning av våldsbejakande extremism och rasism i digitala miljöer

- Totalförsvarets forskningsinstitut ska kartlägga förekomsten av olika former av rasism i digitala miljöer. I uppdraget ingår att mäta förekomsten av rasism och analysera hur den tar sig uttryck i olika digitala miljöer med anknytning till Sverige. Myndigheten ska särskilt granska förekomsten av bland annat antiziganism.
- Totalförsvarets forskningsinstitut ska fr.o.m. 2022 permanent genomföra kartläggning och analys av våldsbejakande extremism och rasism i digitala miljöer.

Metoder för att motverka rasism på nätet

- Statens medieråd ska ta fram metoder för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet bland barn och unga. Myndigheten ska identifiera metoder som kan motverka förekomsten av sådana uttryck på nätet, bland annat utifrån de olika roller som barn och unga kan ha i nätmobbningssituationer. I uppdraget ingår även att sprida metoder som visat sig fungera.

Strategiskt område Ett mer aktivt rättsväsende – behov och åtgärder

Enligt Brottsförebyggande rådets hatbrottsstatistik identifierades år 2020 55 antiziganistiska hatbrott. Det kan till exempel handla om incidenter där romer nekats tillträde i kollektivtrafiken eller blivit hotade av säkerhetsvakter i mataffärer. Företrädare för romska organisationer har framfört att romer utsätts för hatbrott både i sitt privatliv och yrkesliv men sällan anmäler incidenter.

Det finns behov av insatser för att skapa förutsättningar för att fortsatt utveckla arbetet mot antiziganistiska hatbrott. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten har de senaste åren höjt ambitionsnivån avseende hatbrott och andra brott som hotar demokratin. En målbild som Polismyndigheten har formulerat i en delredovisning för sitt arbete är att alla hatbrott ska utredas av en särskild resurs med fördjupad kunskap om området och att det för medborgarna ska kännas meningsfullt att anmäla brott och kontakta polisen oavsett utgång i det enskilda ärendet (Polismyndigheten, 2022).

Nuvarande förbud mot diskriminering är för vissa verksamheter begränsat till anställdas bemötande av allmänheten. Utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen har i sitt slutbetänkande "Ett utökat skydd mot diskriminering" (SOU 2021:94) bl.a. lämnat förslag om ett utökat förbud för viss offentlig verksamhet såsom rättsvårdande myndigheter. Utredningen föreslår att bestämmelsen ändras så att även t.ex. myndighetsutövning i förhållande till enskilda och beslut omfattas. Förslagen har remitterats.

Utvecklat och förbättrat arbete mot hatbrott

- Polismyndigheten ska under 2022 och 2023 fortsatt utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Polismyndigheten ska bland annat genomföra kompetenshöjande insatser inom myndigheten samt redovisa resultat av det arbete som bedrivs för att förstärka den brottsutredande förmågan och upplärningen av dessa brott. Inom ramen för uppdraget ska Polismyndigheten samverka med andra myndigheter och organisationer.

Strategiskt område Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog – behov och åtgärder

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har sedan år 2008 fördelat medel för att stödja verksamheter som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans.

En viktig del i arbetet mot antiziganism är att på olika sätt involvera den romska minoriteten i frågor som berör den, t.ex. genomförs regelbundna samråd inom ramen för minoritetspolitiken. Inom ramen för arbetet med planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott och åtgärdsprogrammet mot antiziganism har särskilda dialoger anordnats med bland annat det romska civilsamhället och andra organisationer som motverkar antiziganism.

Stöd till civilsamhällets arbete mot olika former av rasism

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska fördela drygt 14 miljoner kronor under 2022 till verksamheter som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans.

Dialog med civila samhället

- Regeringen avser att fortsätta dialogen med det romska civilsamhället genom kontinuerliga möten om antiziganism och arbetet inom ramen för åtgärdsprogrammet.